

'שורפין על המלכים ואין בו משום דרכי האמורי שנאמר: בשלום תמות ובמשרפות אבותיך המלכים וגו' — וכעין זה מוזכר אצל שאול (בשמואל א-לא, יב) ואסא (דהי"ב טז, יד). ויש שפרשו את הכתובים עפ"י הפשט שהכוונה היא לחנטת הגוף על ידי בשמים המכילים ו' שור פים' את העור והבשר ומשיירים את העצמות בלבד. ואולם בנוסף לכך היו גם שורפים כפשוטו את כלי תשמישו (עפ"י רד"ק, שמואל שם; תוס' יום טוב פסחים ד, ט).

'ולאו קל וחומר הוא, קטל עבדא בסייף, בר חורין בחנק?' — ואין זה ענין לאין עונשין מן הדין, כי אינו אלא גילוי מלתא לפרש המיתה הכתובה ברוצח שהיא בסייף. [וכעין 'למוד תתום מן המפורש'].

'איש — פרט לקטן' — אף על פי שהקטן אינו בר ענשין בכל התורה, הוצרך למעטו ממיתה מפני שהאשה נהרגת על ידו, וכשם שהבהמה הנרבעת או רובעת אדם נהרגת משום תקלה וקלון, שאדם חטא בה ונהרג על ידה. כן מפרשים התוס' (בקדושין יט. ובערכין ג.). והראב"ד (ע' בראשונים קדושין שם) מפרש שמדובר בקטן פחות מבן תשע שאין ביאתו ביאה, ובא הכתוב לפטור את האשה ממיתה [אבל ביותר מבן תשע — חייבת]. בענין אישות לקטן — ע' יוסף דעת קדושין שם.

'אשת רעהו — פרט לאשת אחרים' — נחלקו הראשונים ז"ל האם רק לענין חיוב מיתה ואזהרה נתמעטה אשת נכרי, אבל איסור עשה יש בה מודבק באשתו, או לגמרי נתמעטה (ע' בפירוט במובא בקדושין כא.).

דף נג

'מניין שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו, שאתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו, תלמוד לומר...' — ע' במובא לעיל מה: ובראש פרקנו.

'אלו הן הנסקלין: הבא על האם...' — טעם לסדר הזה — ע' בפירוש תוס' יום טוב. וע' בחדושי ר' מאיר שמחה שדן מדוע לא שנה התנא נערה המאורסה בין שאר איסורי עריות [וצידד להביא מכאן סעד לדברי מהר"ם מרוטנבורג (מובא בתורא"ש סופ"ג דיבמות) שבנערה המאורסה אין כרת אלא סקילה בלבד, לכך לא כלל התנא עם אמו וכו' אלא עם מקלל אביו ואמו ומסית שאין בהם כרת וקרבן. אלא שמובא (בש"ת ר"ח או"ז) שמהר"ם חזר בו. עוד יצוין שלשיטת הירושלמי (ז, יא) מקלל אביו ואמו יש בו כרת (ודלא כתוס' כתובות לז:). ובכל זאת אין קרבן הואיל ואין בו מעשה]. אולי י"ל עוד שעריות דרישא כוללות כל בני אדם, שאף ב"נ אסור בהם [הגם שאינו נסקל אלא נהרג בסייף או בחנק], מלבד נערה המאורסה שאין להם לב"נ (כדלהלן נו:), לכך שנאה בסוף, שאין נערה המאורסה אלא בישראל.

'בין בחיי אביו בין לאחר מיתת אביו... בין בחיי בנו בין לאחר מיתת בנו' — איסור 'אשת אביו' לאחר מות האב, דרשוהו בגמרא (להלן נד.). ואולם איסור כלתו לאחר מות הבן, אין מפורש מקורו בגמרא. ולדברי רש"י ותוס' (שם) נלמד הדבר מכפילות הכתוב ערות כלתך לא תגלה אשת בנך הוא לא תגלה ערותה. והרמב"ן כתב שאין צורך בכך, כי רק באיסור 'אשת אב' שהוא משום 'אישות' —

צריך לימוד מיוחד כשאינה אשתו עתה, אבל כאן שנאמר 'כלתו' — משמע בין בחיי הבן בין במותו, כמו זנתה תמר בלתיך.

'הבא על כלתו חייב עליה משום כלתו ומשום אשת איש, בין בחיי בנו בין לאחר מיתת בנו' —
 אם היא כעת אינה מקודשת לאיש, ודאי אינו חייב משום 'אשת איש', ואם היא מקודשת עתה — פשיטא שחייב משום 'אשת איש' ומה בא להשמיענו?
 וי"ל שבא לומר אע"פ שנישאה לאחר, עדיין שם 'כלתו' עליה.
 עוד יש לומר שמשמיענו שאיסור 'אשת איש' חל על איסור כלתו, משום שהוא 'כולל' — מתוך שנאסרה על כל העולם משום אשת איש, נאסרה גם עליו (חדושי הר"ן).
 לא העיר בבבא הקודמת, באשת אב. כי שם משמיענו שחייב אף בחיי האב משום אשת איש, להוציא משיטת ר' יהודה שמיעט (נד. וע"ש). אבל בכלתו לא נחלק רבי יהודה ואין חידוש במה שחייב משום אשת איש.

'ע"ב) כי אתא רבי יצחק תני כדתנן... וטעמא מאי...' — לא קבעו שאלה זו מתחילה על משנתנו, כי היה אפשר לפרש המשנה באמו שאינה ראויה לאביו, והברייתא דלעיל מפרשת המשנה — אבל מכך שהוצרך רבי יצחק לבוא עם מתניתא בידו שנשנה בה כמתניתין, הרי מבואר שמשנתנו מדברת בראויה לאביו ודלא כברייתא דלעיל, לכך מקשה 'טעמא מאי' (תורת חיים).

'אלא אמר רבא: קסבר ר' יהודה, ערות אביך זו אשת אביך, ומייתי לה בג"ש, ומשמע בין אשת אביו שהיא אמו בין אשת אביו שאינה אמו. אמו שאינה אשת אביו מניין? ת"ל ערות אמך לא תגלה, אמך הוא — משום אמו אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום אשת אביו' — אם תאמר, מנין למעט מאמך הוא אשת אב, ומערות אביך הוא ממעטים אשת איש, כדלהלן — נאמר להפך? יש לומר שיותר מסתבר למעט מאמך הוא אשת האב כי הפסוק עוסק באשת אב ועליו קאי, מאשר למעט מערות אביך הוא את אמו, שאין הפסוק מדבר עליה (ערוך לגר להלן).

*

'כאשר נתבונן במבט חיצוני על החיים על פי התורה, מצינו אמצעי יקר להרגל מדות הטובות בכל העם — על פי שימת חק ללמד לכל העם את תורת המשפטים והעונשים של כל עוול. בעסוק הנער בעונשי העוול, יוטע בלבו את תועבת העוול, ואת החוב להתרחק ממנו, באופן קר ובדרך אגב בקנין חזק. ועל פי זה עיקר שימת העונשים יעשו את פרי פעולתם לקנין המדות, כי בשררת העונש הגדול על העוול, יכה שרש בכל לב העם לגעל את הדבר ההוא ולחשבו לזרא, מלבד יראת העונש. נמצא פעולת העונש בג' דרכים: א. ביראת עונשו. ב. בידיעת העונש. ג. בלימוד בספר המשפטים את חריצת משפטו. ומה גם בלמדו בספר שכולו חסד, פעם יוצא בחסדו לנקום מיד מעוול וחומץ, שמעורר בו למאס ברע.

ועל פי כל אלה הדבר פשוט שחק עונש נפש להורג נפש, ממעט את הרציחה ומקיים הרבה נפשות, ולעומת זה כשיהיה החק קל לרוצח, יכה שרש על פי כל השלש אלה להקל בלב העם וחניכיו את עוול רוצח נפש, בראותו שאין החק מתעניין בזה כל כך, וימצא בספר החקים למקרה קל ערך.

ומצינו (כנראה: נמצינו) שיותר יעשה החק את פעולתו המוסרית, מאשר יעשה את כוונתו הממשית

ואמרו בסנהדרין ההורגת אחת לשבעים שנה כו' (נקראת 'חובלנית'). ומה נפלא הדבר להחמיר בעיקר המשפט ולגדור באופני הדרישה והחקירה והוצאת הדבר לפעולות. וגם זה פועל על מדת המוסריי, שהריגת הנפש צריכה כ"ג סנהדרין וכל הפרטים הנפלאים הדרושים. ונתנו את ענין הכיפה, לבער באמת אותן שלא הועיל עליהן כל מדת המוסר. וגם זה מועיל על המוסר בכל הפרטים, בהיות קיום ענין הכיפה והקיום הכללי של כל החקים האלה, יחדיו יהיו תמים, שקול במאזני צדק אף לפי ראות האדם.

ויתכן בזה ענין 'עין תחת עין' — כי הכוונה ללמד את העונש לטעת בלב העם העוול. ולכוונה הזאת נכון לומר בסגנון נמרץ, וכאשר יאמר ה' ית' שראוי לכתוב בתורה על המשחית עין רעהו עין תחת עין — הפועל הרבה על רגש אנושי באמצעות רגשי קדש ורגשי אמונה' (מתוך רשימה מהחזו"א זצ"ל. מובא בקובץ אגרות ח"ג פב).

*

... ובזה מתבאר גם מה שאמרו ז"ל (מכות ז): סנהדרין ההורגת אחד בשבוע נקראת חובלנית. רבי אלעזר בן עזריה אומר: אחד לשבעים שנה. רבי טרפון ורבי עקיבא אומרים: אילו היינו שם, לא נהרג אדם מעולם. ולכאורה צריך עיון, איזו תועלת יש בזה אם מוצאים דרך לפטור את האשם מעונש, אדרבא, הרי הסנהדרין אחראית להוציא לאור משפט הרשעים? אלא יסוד כל עונשי בית דין הוא, שלא הטילה התורה על בית דין להעניש את החוטא בעונש המגיע לו, כי השי"ת בעצמו מעניש כרצונו, והרבה שלוחים למקום. אלא הכוונה שבית דין ילמדו דעת, ולזה די במה שהעונש כתוב בתורה, וישנה אפשרות אפילו רחוקה להוציא לפועל. כגדר שאמרו רז"ל על בן סורר ומורה (ע' סנהדרין עא) שלא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב — דרוש [למד להשמר מהחטא] וקבל שכר [על זה מן הקב"ה] (מתוך מכתב מאליהו ח"ג עמ' 298).

דף נד

'איש פרט לקטן' — הראשונים ז"ל עמדו על הצרכת מיעוט קטן מחיובים, הלא אינו בר עונשין כלל (ע' במצוין על הגליון לעיל נב: ועתוס' פסחים צא:). יש מי שכתב לתרץ לפי שבני נח מצווים על העריות, הוה אמינא שגם קטן ישראל שהגיע לכלל דעת יהרג [כנכרי, שלא נאמר בו דין 'בן י"ג'], שהרי 'מי איכא מידי דלישראל שרי ולבן נח אסור', כי התורה הוסיפה מצוות במתן תורה ולא גרעה ממה שהיה עד אז — לכך הוצרכנו ללימוד מיוחד לפטור קטן שאינו 'איש' מכל עונשין, אף מדברים שבן נח מוזהר עליהם (עפ"י אמת ליעקב קדושים כ').

עוד בדין קטן בן נח, שאינו תלוי בשיעור גדלות בשנים ובסימנים אלא לפי שלימות שכלו — ע' בשו"ת חתם סופר יו"ד שיו; מהרי"א יו"ד ס"א; מנחת שלמה לד.

א. מצות הנשרפים; היו משקעים אותו בזבל עד ארכובותיו, וכורכים סודר על צוארו [קשה בתוך רך, שמועיל להניקה ללא עשיית חבלה], זה מושך אצלו וזה מושך אצלו עד שפותח את פיו. רבי יהודה אומר: פותח את פיו בצבת שלא בטובתו. ומתיך 'פתילה' של אבר וזורקה לתוך פיו ויורדת לתוך מעיו והומרתם. ואין השריפה כפשוטה, שריפת הגוף [כהוראת בית דין של צדוקים] – שכן למדו חכמים בגזרה שוה מבני אהרן או מעדת קרח [בצירוף דברי רב נחמן 'ברור לו מיתה יפה'].

משמע מדברי הרמב"ם (סנהדרין טו,ג) שהעדים הם הנותנים סודר על צוארו. וכן במצות הנחנקין, משמע מדבריו (בה"ה) שהעדים הם הממיתים אותו. [אם כי התכת העופרת משמע שאינה נעשית על ידי העדים]. ומפורש בפירוש המשנה להרמב"ם שבכל מיתות ב"ד, העדים הם הממיתים. ויש לתמוה על מה שנראה בפירוש 'גור אריה' שרק בסקילה יד העדים ממיתתו (עפ"י אמת ליעקב משפטים כא, יז. וע' גם בשו"ת באר יצחק או"ח יד, ד).

ב. מצות הנהרגים; היו מתיזים את ראשו בסייף כשהוא עומד, כדרך שהמלכות עושה (נאמר בעיר הנדחת לפי חרב. וברוצח עבד נאמר נקם ינקם ולמדנו 'נקמה' שהיא בחרב. ולמאן דאמר חנק חמור, אין ללמוד רוצח בן חורין מעבד שמיתתו בסייף, כי שמא דינו בחנק, אלא נלמד בהקש מעגלה ערופה – ואתה תבער הדם הנקי מקרבך). רבי יהודה אומר: מניחים את ראשו על הסדן (= גזע עץ תקוע בארץ) וקוצץ בקופיץ.

דפים נב – נג

קטו. מהו המקור בתורה למיתת חנק?

סתם מיתה האמורה בתורה (מות יומת הנאף והנאפת) – חנק היא. ונחלקו תנאים בטעם; – ר' יאשיה סובר, הואיל ונתקבלו במסורת ארבע מיתות ובכללן חנק, והיא הקלה לכולן לדעתו, הלכך המיתה הסתמית שבתורה – היא מיתת חנק הקלה ביותר, כי אי אתה רשאי להחמיר במיתתו. ר' יונתן סובר (כר' שמעון) שהסייף קל מן החנק, לכך מפרש (כדברי רבי) שמיתת חנק נלמדת מהשוואה ל'מיתה' שבידי שמים – שאין בה רושם. [ואע"פ שגם שריפה של ב"ד אין בה רושם – מכך שהוציא הכתוב בת כהן לשריפה משמע שמיתת אשת איש אינה שריפה, וממילא ע"כ חנק היא].

דף נג

קטז. אלו הם הנסקלים – ומהם המקורות לכך שדינם בסקילה?

אלו הן הנסקלין; – הבא על אמו; ועל אשת אביו; ועל הכלה; ועל הזכור; ועל הבהמה; והאשה המביאה בהמה עליה; (כל אלו נלמדים בג"ש דמיהם בס מאוב וידעוני. ובשוכב עם בהמה למדנו ג"ש תהרגו ממסית. נד:); והמגדף; והעובד עכו"ם; והנותן מזרעו למולך; ובעל אוב; וידעוני; והמחלל את השבת [בדבר ששגגתו חטאת – להוציא תחומין, וכן הבערה לרבי יוסי. סו.]. (בכל אלו נאמר סקילה במפורש); והמקלל אביו ואמו (דמיו בו' וכנ"ל); והבא על נערה המאורסה [להוציא מעשה חידודים. סו.]; והמסית (סקילה מפורשת בהם);

והמדיח (את הרבים). ולמדו 'הדחה' 'הדחה' ממסית או מנביא שהדיח. ור' שמעון חולק וסובר שמדיחי עיה"נ בחנק. להלן פט:); והמכשף (מקורו מבואר להלן סו. ולרבי יוסי הגלילי (שם) – דינו בסיף); ובן סורר ומורה (סקילה מפורשת בו).

ק"ז. א. הבא על אמו שהיא אשת אביו, בשגגה – כמה חטאות עליו להביא? מה הדין כאשר היא מקודשת לאביו באותה שעה וכשאינה מקודשת לו, כגון שמת?
 ב. הבא על אשת אביו האסורה על אביו ב'לא תעשה' – מה דינו?

א. הבא על אמו אשת אביו; –

לחכמים, חייב שתי חטאות, משום 'אמו' ומשום 'אשת אביו'. ואם היתה באותה שעה שבא עליה היתה מקודשת לאביו – חייב גם משום 'אשת איש'. (ויש שחלקו על כך, והמאירי דחה דבריהם. ויש מי שכתב שנערה המאורסה אין בה כרת וחטאת כלל (עתורא"ש יבמות לד. בשם מהר"ם). והקשו עליו מכמה מקומות. [ובשו"ת מהר"ח או"ז קסד כתב שמהר"ם חזר בו]. ע' אבני נזר אה"ע ג; ערול"ג ריש כריתות).

מי שאמו ילדתו בזנות ולאחר זמן נתקדשה לאביו, ובא עליה הבן – נראה שחייב משום אמו ומשום אשת אב ואשת איש, שאעפ"י שאיסור 'אשת אב' לא חל כאחת עם איסור 'אמו', איסור כולל הוא הלכך חל איסור על איסור (מאירי. וכ"מ ברש"י. לכאורה הכוונה שאיסור אשת אב כולל אף שאר בנים של האב שאינם בניה. ולפי"ז כשאין לאב בנים אחרים, אינו חייב משום אשת אב).
 לר' יהודה דמתניתין (וכן שנה רבי יצחק), אינו חייב אלא משום 'אם'. ועוד אמר אביי (נד). שרבי יהודה סובר (בברייתא) שהבא על אשת אביו המקודשת עתה לאביו, אינו חייב עליה משום אשת איש.
 א. נראה שהבא על אמו המקודשת לאביו, חייב משום 'אמו' ומשום 'אשת איש' אף לרבי יהודה, שלא נתמעט חיוב אשת איש אלא כשמתחייב משום 'אשת אב', ולא כשמתחייב משום 'אמו' (עתורא"ש).

וכן נראה שאשת אביו שהיתה מקודשת מאחר, חייב עליה אף משום אשת איש, אפילו לרבי יהודה.

ב. הלכה כחכמים (רמב"ם; בה"ג).

ב. הבא על אשת אביו האסורה על אביו באיסור 'לא תעשה'; –

לחכמים, חייב משום 'אשת אביו'. ולרבי יהודה דברייתא, כיון שסובר (כרבי עקיבא) שאין קדושין תופשין בחייבי לאוין – אינה אשת אביו, ופטור. [אלא שאם היא אמו – חייב עליה משום האם].

דף נד

ק"ח. בכמה חיובים מתחייבים בביאות דלהלן?

א. השוכב עם אביו.

ב. עם אחי אביו.

א. השוכב עם אביו – לדברי חכמים חייב שתיים; משום משכב זכור ומשום ערות אביך. לדברי רבי יהודה אינו חייב אלא משום זכור (אבל ערות אביך מדבר על אשת האב). כן הדין לרבא הסובר 'אין עונשין מן הדין', אבל לאביי חייב שתיים שלמדים ב'קל וחומר' מאחי אביו. [וכן דעת רבי שמעון ורבי אלעזר בנו שעונשים מן הדין (כדלהלן עד. ושם מדובר בדין הבנוי על סברא וטעם). וכן אמרו (בכריתות) שלרבי יצחק עונשין מן הדין, אך אפשר